

VEJLE
AMTS AARBØGER

UDGIVNE AF

VEJLE AMTS HISTORISKE SAMFUND

1927

KØBENHAVN
I KOMMISSION HOS LEHMANN & STAGE
1927

FRA MIN BARNDOMSBY. II.

AF

SØREN P. SØRENSEN,

EGTVED.

Den Plet hvor en treppet di føøst smaa Skredt,
den søger æ Tanker tebaag te,
di Sommre o Vintre en die haa sjet
den Ævvn en da haaed tee o glee si vee let
en aalde sien finde Maag te.

(A. Berntsen.)

I. STEDNAVNE.

I Egtved Sogn har vi et godt Eksempel paa Nybebyggelse, i Sognet findes tre Torpbyer: Oustrup, Spjarup og Hjelmdrup (oprindelig en „Enstedgaard“), liggende i en Kreds om Hovedbyen, med omtrent lige stor Afstand fra denne. Navnet Oustrup (Austrup) findes en 14 à 15 Steder her i Landet, betegnende mindre Landsbyer eller enligt beliggende Gaarde, Navnets første Led er temmelig sikkert opstaaet af et Personnavn, i Øster Alling Sogn, Randers Amt, ligger to Gaarde, Oustrupgaarde, hvoraf den ene tidligere har været en Herregaard (Ovestrup), bygget af en Ridder Ove, den omtales omkring ved Aar 1300.

Omkring paa Markerne om vore Landsbyer findes en Mængde Stednavne, de fleste hvor Egnen er ujævn og bakket, mange af disse Navne giver værdifulde Bidrag til Stedets Historie og Minder, de er desværre ved at gaa i Glemme, jeg har Eksempler paa, at de er bleven glemte fra Fader til Søn, saa det er ikke saa

underligt, at det sker ved de mange Ejendomshandeler i de senere Aar.

I Oustrup findes over et halvt Hundrede Stednavne, nemlig: Tabbedælle, Stordal, Steneg, Klingdal, Dambjerg, Damhul, Søren Lauridsens Toft, Sødul, Stage-dam, Lilledam, Karudsdam, Vedesdam (1683: Viideshauffee), Storksiig, St. og I. Ryttesiiig,¹⁾ Kildeeng, Kalhave, Tingskovhave, Teglbrænderhave, den gamle Kirkevej, Smaalyng, Brandsagre, Gammelgaard, Vestermark, Sønderlod, Tværagre, Svinetøjringen, Kirkehøj, Møllehøj (Møgelhøj), Tvillinghøje, Trillinghøje, Statsborg (efter Sagnet en Borgtomt), Langdal, Toftmaden, Vaasbro, Ballehule, Skansebakken, Bidal („Biddel“ med „Biddelsti“), 1683: Byedalfald, Sdr. Byedal, Nr. Byedal, Sortmose, Spangmose, Dyndsmose, Karl-mose, Stavrmose, Mølhøjmose.

En Del af disse Navne kendes nu kun af de ældre i Byen. Desuden har Stednavneudvalget, fra Markbogen 1683, sendt mig en Del Navne, som nu er gaaet helt af Brug: Langhave, Ildhave, Kroghave, Kirkebrohave, Neder Rolagere, Øster Rolagre, Thyrbjerg, Sandfald, Tingvejsblok, Tingvejsagre, Tangbjerg, Gejlhøj, o. s. v.

De fleste kender vist noget til det, at man kan komme til at gaa og spekulere over et Navns Oprindelse eller Betydning, saa det tilsidst næsten bliver en fiks Idé, og da særlig hvis det er et mærkeligt Navn.

Paa min Fødegaards Mark i Oustrup findes en Dal med det mærkelige Navn: Tabbedælle eller -delle, ingen i Byen kender noget til dets Oprindelse eller Betydning. Paa en Forespørgsel hos Stednavneudvalget fik jeg det Svar, at det sandsynligvis var en Navnefor-

¹⁾ Se R. Mortensens Afhandling: »Balders Offerplads«, Stednavne: Ride-dalen, Ryttermose og Ryttermose Blokke (»Den vilde Jæger«).

drejelse, der var sket i Tidens Løb, i Markbogen fra 1683 findes et Navn: „Tangbjerg“, der nu er ukendt paa Stedet, dette Tangbjerg skal søges i Nærheden af Tabbedælle, der sandsynligvis er en Fordrejelse af „Tangbjergdal“, „dælle“ kommer af Ordet: Dal. Stednavnet „Tang“ har vi et Sted mere i Sognet, nemlig under Bøgvad, en fremspringende Tange i Lighed med et Forbjerg.

Blandt de Navne, som jeg modtog fra Stednavneudvalget, er: Tingvejsblok og Tingvejsagre, en af de østlige Udflyttergaarde bærer Navnet: „Tinghavegaard“, paa dens Mark kaldes en Lavning: „Tingskovhave“, og en nu sløjfet Kæmpehøj: „Lyshøj“ (Lyssen-hiv), her skal Jerlev Herreds Ting have været i gammel Tid, Pladsen er nu meget forandret, bl. a. af en stor Mergelgrav, men den gamle Johanne Jeppesdatter, der var født 1784, kunde huske, „at der var saadan noget kønt Stenbro“ paa Stedet, det var hendes Fødegaaards Mark; Vejen, der gaar derud, gik tidligere lidt nordligere, det er Markerne langs med denne, der kaldtes „Tingvejsagre“, selve Vejen har sandsynligvis været Tingvej.

„Toftemaden“ er en lille smal Engstrækning, Navnet er forlængst gaaet af Brug, Navnet „Made“ findes flere Steder i Sognet: Tremad, Bagmader, (æ Bagmaader). „Vaasbro“ fører over et lille Vandløb i Toftemaden, i Vork har vi „Onde Vase“ (Uend Vaes), vel sagtens kaldet saaledes, fordi det var slemt at komme over, det var Overkørsler, der blev belagte med Kvas („vaaset“), for at Vognene ikke skulde synke for dybt i. Der har i tidligere Tid været nogle og tyve Kæmpehøje paa Markerne i Oustrup, de er nu alle overpløjede, og ikke et eneste Oldtidsminde findes i sin oprindelige Skikkelse, de fleste laa Vest for Byen, de Gamle husker

endnu „Tvillinghøje“ som to smukke lyngklædte Høje, lidt længere mod Vest laa, paa en lav Bakke, „Trillinghøje“, her er fundet en Mængde af Oldtidsfolkets Redskaber: smukke Stenøkser, Kiler, Bronzeegenstande o. s. v.

„Kirkehøj“ ligger syd for Byen, men ikke i sin oprindelige Skikkelse; i min Barndomstid blussede der altid paa Skt. Hansaften en Tjæretønde paa Højen, under Ungdommens Jubel, medens de Gamle sad hjemme paa Havediget og saa til, og vel sagtens opfriskede gamle Minder, nu er det mange Aar siden, der har brændt Blus paa Kirkehøj. Skt. Hansfesten er vel, efter sin Oprindelse, nærmest en Glædesfest, paa en Dag for over tusind Aar siden blev der paa samme Sted holdt en Sørgefest, ogsaa med Blus og Baal, maaske med mange Deltagere, nogle af dem med dyb og ærlig Sorg; da Baalet var slukket, blev en Urne med Asken af en Afdød sat i Jorden, og Graven blev dækket med en flad Sten, Asken er forlængst spredt for alle Vinde, men Dækstenen ligger paa Højen endnu.

II. SMAAHISTORIER.

De Gamle fortæller mange morsomme Historier om Livet i tidligere Tid, disse Historier kaster ogsaa ofte Lys over andre Ting end det humoristiske, her er nogle af dem:

En Mand, der for ca. 60 Aar siden tjente i den vestligste Gaard i Byen, fortæller følgende: „Det var en Søndag Eftermiddag i Foraaret, at Bymændene havde synet Hegnene, som en Husmand havde gaaet og rettet op; efter endt Forretning kom de ind til min Husbond og var da kendeligt paavirkede af Spiritus, her fik de noget mere og kom tilsidst op at trættes, i Stridens Hede lod Oldemanden min Husbond vide, „at det var

nogen skidt Fruentimmer, han havde.“ „Det er han Mester for“, sagde min Husbond og pegede paa mig, der sad paa Bænken og spiste min Mellemmad, han mente, at jeg havde løbet med Sladder. Det vilde jeg naturligvis ikke høre noget om, da jeg vidste mig fri, vi skiftede op paa Stedet, jeg gik ud og pakkede mit Tøj og rejste samme Eftermiddag. Hvordan Bymændene igen forligtes, véd jeg ikke.“

Stuehuset i den omtalte vestlige Gaard er opført i Aaret 1815 og staar endnu i det væsentligste uforandret, hvad det ydre angaar. Aaret i Forvejen havde en Mand i Refsgaard bygget et nyt Stuehus, da Manden i Oustrup saa det, sagde han, idet han betragtede det med en haanlig Mine: „Ja, i Aar har han bygget en „Faarehytte“, men til næste Aar bygger jeg et Stuehus“. Det gjorde han ogsaa, og der siges, at Folk kom langvejs fra for at se det. Han havde nok forresten nær gaaet i Armod ved sit Byggeri, saadan kan det gaa, naar man kommer for højt op.

I tidligere Tid fik Folk en Gang imellem Besøg af de saakaldte „Pottemænd“, der kørte omkring og faldt deres Varer: Jydepotter, Revlinglimer, Karskrubber o. s. v. En Gang var en saadan Pottemand væltet med sit Læs i Ballehule, Hans Andersen i Oustrup hjalp ham med at faa Vognen op igen; en Del af Potterne var naturligvis gaaet i Smadder. „Men Gud ske Lov, en slap da fra det med hel Lemmer (Limer)“, sagde Pottemanden. „Ja, saa vidt jeg kan se, har Karskrubberne heller ingen Skade taget“, svarede Hans Andersen.

Naar Folk kom sammen til Gilder og andre Festligheder, drejede deres Samtaler sig meget ofte om den Tid, da de var Soldat, eller ogsaa om deres Oplevelser i 48 og 64. Herom kunde der fortælles en Mængde

Træk; her er blot nogle enkelte, som jeg har hørt i mit Hjem:

6. Julidagen 1849 var der Barnedaab i min Bedstefaders Gaard i Oustrup; det var min Fader, der blev døbt. En af de mange Ulemper, Krigen førte med sig, var, at Folk, naar de af en eller anden Grund skulde udenbys, blev anholdte af Fjenden, eller ogsaa var Vejene spærrede, „Klingebæk Bro“ over Vejle Aa ved Tørskind var saaledes afbrudt under begge Krige. Da en Familie fra Tørskind den 6. Juli om Morgenen vilde køre til Barnedaabsgildet, var Broen bleven afbrudt om Natten og en Mængde Harver slæbt sammen og lagt i Aaen med Tænderne i Vejret. Folkene maatte saa vade eller bæres over, Køretøjet fik de lempet over et Stykke nedenfor, hvorpaa de fortsatte uden videre Forhindringer. De fleste af Gæsterne tog hjem fra Gildet hen paa Eftermiddagen; der var nemlig hele Dagen en mærkelig Uro og Skydning, uden at man kunde faa at vide, hvad der var passeret. Dagen efter kom Efterretningen om Sejren ved Fredericia.

I Oustrup havde man under Krigen i 1864 megen Nytte af en Tysker, en ældre Mand, som arbejdede i Byen i flere Aar ved Mergelgravning, han forstod jo Sproget og hjalp dem til Rette i mange Tilfælde, naar Vagtposterne fra „Raabjerg“ lidt syd for Byen kom paa deres Strejfture.

Noget af det, Folk var mest kede af, var, naar Fjenden kom for at tage deres Heste. Dette gav dog en Gang Anledning til et komisk Optrin: En Dag havde Beboerne i Omegnen som saa ofte før, faaet Befaling til at møde med deres Heste i Vork, for at Tyskerne kunde udtage hvilke de ønskede. En Mand fra Oustrup mødte med en dejlig Følhoppe, og en Mand fra Refsgaard med en Hingst. Imidlertid slog Hingsten sig

løs og løb omkring og gjorde de andre Heste urolige, omsider kom den omtalte Hoppe ogsaa løs, og baade Hingst og Hoppe satte i fuldt Firspring efter Hjemmet. Tyskerne prøvede vel paa at indfange dem, men maatte til deres store Harme lade dem løbe; hvem der var glade, var naturligvis Ejerne. Naar Folk i Forvejen fik Nys om, at Fjenden var ude efter Heste, sørgede man i Reglen for at faa dem skjulte; min Fader fortæller, at han mange Gange har siddet med Gaardens Heste i en stor Mergelgrav. I denne Mergelgrav har vi Børn tit, mange Aar senere, siddet i Læ, naar vi om Efteraaret passede Kreaturerne løse; vi betragtede næsten Mergelgraven som historisk.

Hin Vinterdag, den 28. Februar 1864, da Niels Kjeldsen kæmpede sin Kamp med „Zithens røde Husarer“ ved Blaakærskov, kom to danske Dragoner ridende ind i min Bedstefaders Gaard i Oustrup. De hørte til samme Afdeling som Niels Kjeldsen, men var bleven skilt fra de øvrige og var komne igennem Ammitsbøl og Rugsted. En af Sønnerne i Gaarden maatte saa i Hast paa Ryggen af en Hest og afsted med Dragonerne for at vise dem Vej. Det var et voveligt Foretagende, da der jævnlige gik Patruljer fra Egtved til „Mangehøje“ i Vork, og Forposterne paa „Raabjerg“ var ogsaa i Nærheden, men det lykkedes, de slap ubemærkede ned i Dalen ved Nyberg Mølle og herfra videre.

Den ene af Dragonerne var fra Jels i Sønderjylland, hans Moder var fra Refsgaard. Han blev senere beslægtet med sin Vejviser paa hin Tur, og ved Gilder i Familien opfriskedes Minderne. Da Grænsen efter Krigens Slutning blev trukket, kom den til at gaa nord om Jels. Da Familien fra Refsgaard nogen Tid efter

besøgte dem, brast den gamle Kone i en heftig Graad, da hun hilste paa sine Slægtninge; det blev et vemodigt Besøg. Hun er forlængst død; hendes Børnebørn oplevede den Dag, da Grænsen atter flyttedes mod Syd.

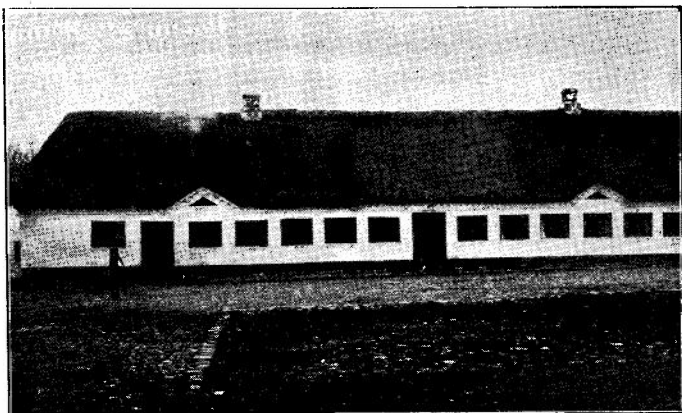
III. ARVESØLV.

En Dag i Aaret 1766 stod der et Brudepar for Alteret i den gamle, nu forsvundne Kirke i Grejs, Brudgommen hed Jacob Nielsen, Bruden Johanne. Blandt Brudegaverne var en smuk Sølvske med Forbogstaverne til Brudeparrets Navne paa og Aarstallet 1766. Et af deres yngste Børn blev født i Aaret 1781 og fik i Daaben Navnet Dorthe Jacobsdatter. Hun blev i Aaret 1811 gift med Gaardejer Frands Rasmussen af Fousing, Hvejsel Sogn, og i dette Ægteskab fødtes 4 Børn, deriblandt Tvillingerne Jacob og Johanne, opkaldte efter Dorthes Forældre. Efter Frands Rasmussens Død fik Enken som Bestyrer en ung Karl, Peder Poulsen, fra Bølling i Egtved Sogn, med hvem hun senere blev gift. Han bortbyttede, vistnok i Aaret 1823 eller 24, Gaarden i Fausing med Gaarden „St. Roed“ i Bølling. Ejerne medtog selv deres Besætninger, og Børnene maatte hjælpe til med at drive Kreaturerne den lange Vej.

Om den ældre Slægt i Grejs Sogn haves der nu næsten ingen Overleveringer i Familien; det vides, at enkelte af dens Medlemmer sluttede sig til „den gamle Vækkelse“ paa denne Egn. Denne Bevægelse har ogsaa haft Tilhængere i Bølling. Omkring ved Aaret 1840 solgte en Mand, Lars Thomsen, sin Gaard paa Bølling Mark og flyttede ned til sine Meningsfæller paa Vejle-Horsens-Egnen, men den nærmere Sammenhæng kan ikke paavises.

Da Peder Poulsen overtog Gaarden Mtr. Nr. 7 a, St.

Roed, var denne nylig udflyttet fra Bølling By, og en Del af Marken var ikke opdyrket. Bygningerne har maaske været smaa; i Aaret 1842 opførtes et nyt Stuehus med Ejerens og hans Hustrus Navne paa Gavlenden. Senere er Gaarden „Lille Roed“ fraskilt tilligemed nogle mindre Parceller. St. Roed har 5 Tdr. Hartkorn, Ejendomsskyld 72,000.

Stuehuset paa »St. Roed«.

Dorthe døde i Aaret 1854. I andet Ægteskab havde hun Datteren Ane Cathrine, der blev gift med Gaardejer Laurids Johansen, V. Nebel, og Sønnen Poul, gift med Ellen Kirstine, Datter af Gaardejer Hans Roed i Bølling. Poul overtog Fødegaarden, som han senere bortbyttede med „Nagbølgaard“ i Skanderup Sogn, der endnu ejes af Familien.

Dorthes Datter af første Ægteskab, Johanne Frandsdatter, arvede den omtalte Sølvske med Bedsteforældrenes Navne. Hun var født i 1819 og blev i 1846 gift med Iver Ebbesen af Refsgaard i Egtved Sogn. Som Medgift modtog hun af sin Stedfader 800 Daler,

som han udbetalte hende i Sølv i en Læderpose; han bad hende selv løfte paa Posen, hvor tung den var.

Iver og Johanne fik en Parcel fra hans Fødegaard, Mtr. Nr. 1 i Refsgaard. Marken, hvorpaa der skulde bygges, ligger i Vejleaadalen og er meget bakket. Da de flyttede ind, var der kun bygget Stuehus og et Udhus; til de øvrige Huse strøg han selv Stenene og hun „kørte Ler paa Bordet“, og de fik efterhaanden opført en firelænget Gaard.

Iver Ebbesen og Johanne døde 1882 og 83, og Sølvskéen arvedes af den næstældste Datter, Ane Johanne, gift med Poul Gregersen fra „Rødmosegaard“ i Almind. De ejede i mange Aar en Gaard i Fuglsang ved Egtved, hun bor nu som Enke i Egtved. Den gamle Sølvskes ejes nu, efter at være gaaet i Arv paa Spindesiden i tre Led, af Ane Johannes Søstersøn (Forfatteren af disse Linier), der gemmer den som et Minde om sin Bedstemoders Bedsteforældre; den har i de forløbne 160 Aar været i mange Hænder og i mange Munde.
